

รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการ สารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย

จิรวรรณ ศรีวงษ์¹ อติชาติ หาญชาญชัย² และ ปราณี อัสวภูษิตกุล³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธีจากผลการศึกษาเรื่องการสำรวจสภาพและปัญหาของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการประเมินร่างรูปแบบโดยการประชุมกลุ่มกับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น จำนวน 12 คน และการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริการสารสนเทศความบกพร่องทางการเห็น จำนวน 2 คน พบว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย มีลักษณะเป็นเครือข่ายผสมผสาน (Composited Network) โดยใช้แนวทางแบบผลักดันจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (Bottom-up approach) ผ่านกิจกรรมในเครือข่ายความร่วมมือ ประกอบด้วย การเริ่มสร้างความร่วมมือในหน่วยงานที่มีพันธกิจหรือความชำนาญเดียวกันช่องทางการสื่อสาร และกิจกรรมความร่วมมือ ได้แก่ การกำหนดคณะทำงานส่วนกลาง การกำหนดนโยบายความร่วมมือ การพัฒนาฐานข้อมูล การจัดฝึกอบรมระหว่างหน่วยงาน และการสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกเพื่อสนับสนุนการดำเนินการเครือข่ายความร่วมมือ

คำสำคัญ: เครือข่ายความร่วมมือห้องสมุด, ห้องสมุดสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น, หน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, อีเมล: jirawan.sriwong@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการจัดการความรู้ วิทยาลัยศิลปศาสตร์ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, อีเมล: hamchamchai@gmail.com

³ รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, อีเมล: pra@tu.ac.th

The Model of Collaborative Network of Libraries and Information Service Institutions for People with a Visual Impairment in Thailand

Jirawan Sriwong⁴ Atichart Harncharnchai⁵ and Pranee Asvapoositkul³

Abstract

This mixed-methods research aimed to develop a collaborative network model for libraries and information service institutions serving the visually impaired in Thailand. The model was informed by a survey examining the current conditions and challenges faced by these institutions, a review of relevant literature, and an evaluation of the draft model through focus group with 12 administrators and staff members from libraries and institutions for the visually impaired person. The model's appropriateness was assessed by 2 stakeholders of information service for the blinds. The findings revealed that the network model is a composite network using a bottom-up approach. Key activities driving the network's functionality include fostering cooperation among agencies with similar missions, establishing communication channels, and organizing joint activities such as forming a central working group, setting collaborative policies, building shared databases, conducting inter-agency training, and engaging external stakeholders.

Keyword: Library Collaboration Network, Library for the Visually Impaired Person, Information Service Institute for the Visually Impaired Person

⁴ Lecturer, Library Science Major, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, E-mail: jirawan.sriwong@gmail.com

⁵ Assistant Professor, Department of Knowledge Management, College of Arts, Media, and Technology, Chiang Mai University, email: harncharnchai@gmail.com

³ Associate Professor, Department of Library Science Thammasat University, E-mail: pra@tu.ac.th

บทนำ

สารสนเทศมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนทุกคน รวมถึงผู้มีความบกพร่องทางการเห็น สถานการณ์ปัจจุบันของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น ตามข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย ของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ เดือนสิงหาคม 2567 พบว่ามีจำนวนผู้พิการทางการเห็นทั้งสิ้น 177,820 คน และ จากข้อมูลจำแนกตามอายุพบว่ากว่าร้อยละ 80 ของผู้มีความบกพร่องทางการเห็นนั้นเป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ (Department of empowerment of person with disabilities, 2024) ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการแล้ว ดังนั้นการเข้าถึงสารสนเทศที่สะดวกและเชื่อถือได้ รวมถึงการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นต่อการค้นหาและใช้ประโยชน์จากสารสนเทศจึงถือเป็นภารกิจที่สำคัญของห้องสมุดหรือองค์การสารสนเทศที่มีความรู้ความสามารถในการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็น

ห้องสมุดหรือหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น โดยเฉพาะ เป็นองค์การสารสนเทศที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และพัฒนาชีวิตของกลุ่มบุคคลดังกล่าวสำหรับประเทศไทย ห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศที่ให้บริการผู้มีความบกพร่อง สามารถแบ่งตามกลุ่มผู้ใช้บริการและพันธกิจในการดำเนินงานของหน่วยงานได้สองกลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มของหน่วยงานที่สังกัดในสถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนสอนคนตาบอด และ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการใช้สารสนเทศของผู้บกพร่องทางการเห็นที่เป็นนักเรียนและนักศึกษา และ กลุ่มห้องสมุดในสังกัดมูลนิธิเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้บกพร่องทางการเห็น ได้แก่ ห้องสมุดคนตาบอดและผู้พิการทางสื่อสิ่งพิมพ์แห่งชาติ มูลนิธิคนตาบอดไทย สำนักหอสมุดเบญญาลัย มูลนิธิธรรมิกชนเพื่อคนตาบอดในประเทศไทย ห้องสมุดดังกล่าวนี้จะให้บริการสารสนเทศที่หลากหลายเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นที่เป็นประชาชนทั่วไป เพื่อใช้ในการพัฒนาตนเองและการพักผ่อนหย่อนใจ (Sriwong, Harncharnchai, & Asvapoositkul, 2022)

ผู้ที่มีความบกพร่องทางการเห็นเข้าใช้บริการห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศด้วยจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ได้แก่ เพื่อการเรียนรู้ในด้านวิชาการและการประกอบอาชีพ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือ เพื่อการขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับเครื่องมือช่วยอ่านหรือสิ่งอำนวยความสะดวกด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Wijit, 2010) ด้วยข้อจำกัดทางด้านมุมมองเห็น ทำให้ผู้ใช้บริการกลุ่มนี้จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรสารสนเทศที่มีลักษณะพิเศษและอุปกรณ์ช่วยอ่านเพื่ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากสารสนเทศ ตัวอย่างของทรัพยากรสารสนเทศเหล่านี้ เช่น หนังสือเสียง หนังสืออักษรเบรลล์ หนังสืออักษรขนาดใหญ่ หนังสือภาพนูน อย่างไรก็ตามทรัพยากรสารสนเทศเหล่านี้ มักไม่มีจำหน่ายในท้องตลาดทั่วไป ทำให้ห้องสมุดประสบปัญหาด้านความหลากหลายและความทันสมัยของเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศที่ให้บริการ และ จำนวนทรัพยากรสารสนเทศมีไม่เพียงพอต่อการให้บริการ (Kawai, 2017) เนื่องจาก ห้องสมุดแต่ละแห่งผลิตทรัพยากรสารสนเทศขึ้นเองและไม่มีความร่วมมือระหว่างห้องสมุดเพื่อแลกเปลี่ยนหรือแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศระหว่างห้องสมุดอย่างเป็นทางการ (Sriwong, Harncharnchai, & Asvapoositkul, 2022)

จากการศึกษาการดำเนินงานเกี่ยวกับเครือข่ายของห้องสมุดเพื่อการบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในระดับนานาชาติ (Library of Congress, 2024, 2000; RNIB, 2024)

พบว่าการสร้างความร่วมมือเพื่อการบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นนั้นมักเกิดจากการดำเนินงานโดยหน่วยงาน หรือ มูลนิธิที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการทางสายตา เช่น สถาบันคนตาบอดแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ สหราชอาณาจักร ในเวลาต่อมาหน่วยงานเหล่านี้จึงได้พัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานของรัฐ หรือ ห้องสมุดประชาชน เพื่อส่งเสริมให้ผู้บกพร่องทางการเห็นสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้สะดวกและทั่วถึงผ่านการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศ และการฝึกอบรมบุคลากรของหน่วยงาน ภายนอกให้มีความรู้สามารถในการผลิตทรัพยากรสารสนเทศและการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็นได้อย่างเหมาะสม ตัวอย่างความร่วมมือดังกล่าว เช่น ห้องสมุดแห่งชาติเพื่อการบริการผู้มีความบกพร่องทางการเห็นและผู้พิการ ประเทศสหรัฐอเมริกา ดำเนินงานโดยหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประเทศในการจัดบริการและเผยแพร่สารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องการมองเห็น รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานเครือข่ายอื่น

ในเวลาต่อมา การสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดเพื่อผู้มีความบกพร่องทางการเห็นได้ขยายขอบเขตจากความร่วมมือในระดับประเทศไปสู่ระดับนานาชาติ เช่น โครงการความร่วมมือหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียงในกลุ่มประเทศเครือจักรภพ และ สมาคมเดซี ซึ่งเป็นความร่วมมือเพื่อการบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นที่มีเครือข่ายสมาชิกในระดับสากล รวมถึงประเทศไทย ซึ่งมีมูลนิธิคนตาบอดแห่งประเทศไทยเป็นสมาชิกในเครือข่ายดังกล่าวทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานโครงการและศูนย์สนับสนุนภูมิภาค สมาคมเดซีมีบทบาทสำคัญในด้านการพัฒนา มาตรฐานการลงรายการและการเผยแพร่หนังสือเสียงผ่านระบบเดซี เพื่อการแลกเปลี่ยนและแบ่งปัน หนังสือเสียงจากสมาชิกห้องสมุดหรือหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น ความร่วมมือนี้นำไปสู่การเอื้อประโยชน์แก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็นให้สามารถเข้าถึงหนังสือเสียงจากทั่วโลก อย่างไรก็ตาม สื่อหนังสือเสียงที่ให้บริการบนระบบเดซี ส่วนใหญ่เป็นสื่อภาษาอังกฤษ ส่วนสื่อหนังสือเสียงที่เป็นภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย ยังคงมีจำกัด (Daisy consortium, 2024)

การสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดด้วยกัน หรือ ระหว่างหน่วยงานที่มีกลุ่มผู้ใช้บริการเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐ เอกชน หรือ มูลนิธิต่าง ๆ ถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมให้ผู้มีความบกพร่องทางการเห็นสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้หลากหลาย สะดวกรวดเร็ว และตรงตามความต้องการ ผ่านการแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศ และ การผลิตทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน (Kolousek, 2021) อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ในประเทศไทยนั้น พบว่า ห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศที่ให้บริการผู้มีความบกพร่องทางการเห็นนั้น ยังไม่มีเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม (Sriwong, Harncharnchai, & Asvapoositkul, 2022) ทำให้ ห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศดังกล่าวประสบปัญหาในการดำเนินงาน ได้แก่ การผลิตสื่อสารสนเทศไม่ทันต่อการใช้งาน เนื่องจากการขาดความชำนาญในการผลิตสื่อ การผลิตสื่อซ้ำซ้อนกัน การขาดโอกาสในการเรียนรู้ทักษะการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็นจากหน่วยงาน ภายนอกที่มีความชำนาญ และ การขาดความรู้เกี่ยวกับแหล่งสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น

การพัฒนาความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายสมาชิกระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศของผู้มีความบกพร่องทางการเห็นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม รวมถึงการมีกรอบแนวทาง

การดำเนินงานที่ชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพการดำเนินงานของห้องสมุดหรือหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศเพื่อผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยปัจจุบันนั้น เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดต่อการส่งเสริมการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็น ไม่ว่าจะเป็นในด้านความสะดวกในการใช้บริการ และความหลากหลายของเนื้อหาในการใช้บริการ เนื่องจากผู้บกพร่องทางการมองเห็นมีความต้องการสารสนเทศที่แตกต่างกันตามการดำรงชีวิต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย เพื่อให้ได้รูปแบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศของผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย และนำเสนอข้อเสนอนโยบายในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย

ประโยชน์ที่จะได้รับ

ห้องสมุดหรือหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยสามารถนำรูปแบบและแนวทางการริเริ่มความร่วมมือนี้ไปใช้ในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเพื่อส่งเสริมการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็น และ รูปแบบความร่วมมือในการศึกษาค้นคว้านี้จะช่วยเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านความร่วมมือของห้องสมุดเฉพาะเพื่อผู้พิการซึ่งมีอยู่จำกัด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed methods research) โดยมีกระบวนการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย ผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้ข้อมูลที่ได้จาก
 - 1.1) การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในทั้งในประเทศและต่างประเทศ
 - 1.2) กรอบตัวแบบความร่วมมือตามความสนใจของพอล และ ดาส (Pal & Das, 2007) และ รูปแบบความร่วมมือการหุ้นกันของหลายฝ่าย (Multi-Nodal Partnership Model) และ รูปแบบหุ้นส่วนบริการ (Service Partnership Model) ของซินแคลร์ (Sinclair, 1973 as cited in Gorman & Cullen, 2000)
 - 1.3) ผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและความต้องการของหน่วยงานเกี่ยวกับการดำเนินงานและความร่วมมือของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย ซึ่งดำเนินการแล้วในระยะต้นของการวิจัยนี้ โดยมีประเด็นการศึกษา

เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและความต้องการ จำนวน 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารบุคลากรและงบประมาณ ด้านการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ด้านการบริการเผยแพร่สารสนเทศ ด้านการบริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการบริการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ด้านการพัฒนาเครื่องมือหรือนวัตกรรม และ ด้านเครือข่ายความร่วมมือ จากผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดและศูนย์บริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น จำนวน 15 แห่ง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

2. ประเมินร่างรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย โดยนำร่างรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือฯ ในขั้นตอนที่ 1 พร้อมประเด็นการสนทนากลุ่มมาใช้ในการสนทนากับผู้บริหาร บุคลากรระดับปฏิบัติการ จำนวน 6 แห่ง (12 คน) โดยกำหนดการเป็นตัวแทนของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย คือ กรุงเทพมหานคร 1 แห่ง ปริมณฑล 2 แห่ง และแต่ละภูมิภาคคือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภูมิภาคละ 1 แห่ง และพิจารณาข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความพร้อมในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย โดยแบ่งเกณฑ์ดังนี้

- ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศฯ ที่มีความพร้อมมากที่สุด 2 แห่ง
- ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศฯ ที่มีความพร้อมปานกลาง 2 แห่ง
- ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศฯ ที่มีความพร้อมน้อยที่สุด 2 แห่ง

ในขั้นตอนนี้ เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ ร่างรูปแบบความร่วมมือฯ และ แบบการสนทนากลุ่ม และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้วยการหาความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นจำนวน 3 คน

3. การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย โดยนำรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือฯ ในที่ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะที่ได้จากการสนทนากลุ่มในขั้นตอนที่ 2 มาใช้ในการสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญภายนอกที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริการสารสนเทศของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นจำนวน 2 คน

เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ รูปแบบความร่วมมือห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย และแบบการสนทนากลุ่ม

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 3 ขั้นตอน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการจัดกลุ่ม สรุปความ และสังเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการบรรยายเนื้อหาในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์เป็นความเรียง รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือและองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นต้น

ผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับ รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการ
สารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย ได้ดังนี้

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาในการดำเนินงานของห้องสมุดและ
หน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศแก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย และความต้องการ
เกี่ยวกับเครือข่ายและความร่วมมือ พบว่า ห้องสมุดและหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศแก่ผู้มีความ
บกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย ต้องการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการ
แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการให้บริการสารสนเทศกับหน่วยงานภายนอกที่มีความ
ชำนาญในการให้บริการผู้ใช้กลุ่มนี้ รวมถึงการแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศกับหน่วยงานในเครือข่าย
เนื่องจาก ทรัพยากรสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นนั้นไม่สามารถจัดหาได้ตามท้องตลาด
ห้องสมุดจำเป็นต้องผลิตขึ้นเอง และการผลิตทรัพยากรสารสนเทศ เช่น หนังสือเสียง หนังสือเบรลล์
หรือ หนังสือตัวอักษรขนาดใหญ่ นั้น ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการผลิต (Sriwong,
Harncharnchai, & Asvapoositkul, 2022; Wijit, 2010) การสร้างความร่วมมือเพื่อการแลกเปลี่ยน
ทรัพยากรสารสนเทศจะช่วยให้ห้องสมุดสามารถแบ่งปันรายการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการยืม
ระหว่างห้องสมุด รวมถึงการร่วมกันผลิตทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งจะช่วยให้ห้องสมุดแต่ละแห่งสามารถ
ประหยัดงบประมาณในการผลิตทรัพยากรสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ในการจัดบริการเชิงรุกแก่ผู้ใช้บริการ
ได้ (Wijit, 2010)

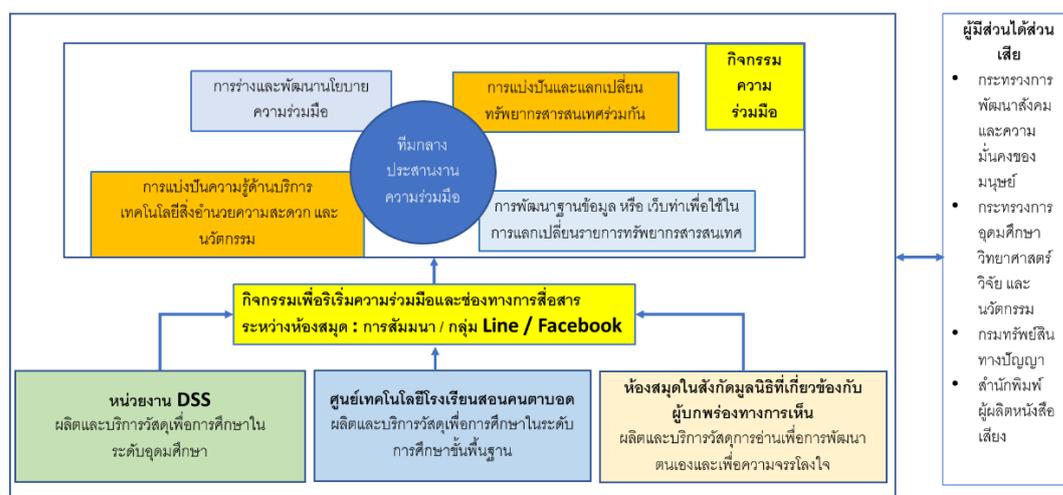
ด้านความร่วมมือระหว่างห้องสมุด พบว่า ห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นหลายแห่งมี
ความร่วมมือระหว่างห้องสมุดที่อยู่ในหน่วยงานสังกัดเดียวกันอย่างไม่เป็นทางการ ขาดนโยบาย
ความร่วมมือที่ชัดเจน การขาดช่องทางการสื่อสารระหว่างหน่วยงานในเครือข่าย และปัญหาการขาด
แคลงงบประมาณ และบุคลากรเพื่อดำเนินงานด้านความร่วมมือโดยตรง นอกจากนี้ การเข้าร่วม
เครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างสังกัด หรือต่างภูมิภาคนั้นยังไม่มี
การกำหนดให้หน่วยงานใดเป็นศูนย์กลางความร่วมมือ ไม่มีนโยบายความร่วมมืออย่างเป็นทางการ
และพบปัญหาการขาดแคลงงบประมาณ และบุคลากรเพื่อดำเนินงานด้านความร่วมมือในแต่ละ
หน่วยงาน (Sriwong, Harncharnchai, & Asvapoositkul, 2022) ซึ่งการขาดหน่วยงานกลางที่รับหน้าที่
เป็นผู้ประสานงานหลัก และ ไม่มีหน่วยงานระดับสูง เช่น ภาครัฐเข้ามาเป็นตัวกลางในการผลักดัน
ความร่วมมือจึงทำให้รูปแบบความร่วมมือที่นำเสนอจำเป็นต้องอาศัยแนวทางการผลักดันความ
ร่วมมือจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (Bottom-up approach)

จากผลการศึกษาข้างต้น และการทบทวนวรรณกรรมด้านความร่วมมือระหว่างห้องสมุด
(Tripathi & Lal, 2016; Moghaddam & Talawar, 2009; Brazier & Owen, 2007; Giordano, 2002;
Gorman & Cullen, 2000) ผู้วิจัยจึงได้พัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและหน่วยงาน
บริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยนี้ เพื่อนำเสนอแนวทางการ
สร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยน
ทรัพยากรสารสนเทศและความรู้ในการให้บริการแก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็นร่วมกันอย่างเป็น

รูปธรรม ซึ่งรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้จะพิจารณาจัดกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือตามพันธกิจ และความชำนาญของห้องสมุดแต่ละแห่งที่จะทำให้การสร้างความร่วมมือสามารถเริ่มต้นจากส่วนของห้องสมุดเองได้ทันที โดยไม่ต้องรอการผลักดันจากภาครัฐ หรือ หน่วยงานระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการดำเนินงานและความต้องการของห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในไทย

ในกรณีที่ความร่วมมือระหว่างห้องสมุดในระดับแรกได้เริ่มดำเนินการแล้ว เพื่อความยั่งยืนในการสร้างความร่วมมือ รูปแบบความร่วมมือนี้จึงเสนอให้มีการกำหนดทีมงานส่วนกลางที่มาจากตัวแทนของแต่ละกลุ่มงานตามความชำนาญหรือพันธกิจ เพื่อการประสานงานและปฏิบัติงานด้านกิจกรรมความร่วมมือร่วมกัน และการระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ห้องสมุดเพื่อผู้มีความบกพร่องทางการเห็นจำเป็นต้องเข้าไปสร้างความร่วมมือด้วย เพื่อเกิดการสนับสนุนการดำเนินงานด้านความร่วมมือและการบริการสารสนเทศของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศในด้านต่าง ๆ เช่น งบประมาณ กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการผลิต ดัดแปลง และเผยแพร่ทรัพยากรสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น

ทั้งนี้ รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย มีองค์ประกอบและรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย

1.1 หน่วยงาน DSS (Disability Support Service) หมายถึง ความร่วมมือของเครือข่ายที่เป็นหน่วยงานบริการสารสนเทศและสนับสนุนด้านการศึกษาสำหรับนักศึกษาผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งมีความชำนาญในด้านการผลิตวัสดุการศึกษาและการให้บริการสนับสนุนแก่บุคคลผู้มีความบกพร่องทางการเห็นที่ศึกษาในระดับอุดมศึกษา

1.2 ศูนย์เทคโนโลยีโรงเรียนสอนคนตาบอด หมายถึง ความร่วมมือของเครือข่ายห้องสมุดและ ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาของโรงเรียนสอนคนตาบอดในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่ง

หน่วยงานเหล่านี้มุ่งเน้นการผลิตวัสดุการศึกษาและบริการแก่เด็ก และเยาวชนผู้มีความบกพร่องทางการเห็น เพื่อสนับสนุนการศึกษาในระดับขั้นพื้นฐาน

1.3 ห้องสมุดในมูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น หมายถึง ความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายระหว่างห้องสมุดที่ดำเนินการภายใต้การบริหารงานของมูลนิธิที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้มีความบกพร่องทางการเห็น ซึ่งมีความชำนาญในการผลิตและให้บริการวัสดุการอ่านครอบคลุมผู้ใช้ทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะวัสดุการอ่านที่มีเนื้อหาสำหรับการพัฒนาตนเองและการอ่านเพื่อความจรรโลงใจ

1.4 กิจกรรมเพื่อริเริ่มความร่วมมือและช่องทางการสื่อสาร หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเริ่มการสร้างความร่วมมือและพัฒนาเครือข่ายสมาชิกระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับบุคคลผู้มีความบกพร่องทางการเห็น ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ การจัดสัมมนาระดมสมองเกี่ยวกับลักษณะและร่างนโยบายความร่วมมือของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศ การจัด workshop เพื่อให้ห้องสมุดฯ ที่มีกลุ่มผู้ใช้กลุ่มเดียวกัน ได้พบปะและทำความรู้จักระหว่างกัน และ การสร้างช่องทางการสื่อสารระหว่างห้องสมุดในเครือข่าย บนแอปพลิเคชันไลน์

1.5 กิจกรรมความร่วมมือ หมายถึง กิจกรรมความร่วมมือที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานและการบริการสารสนเทศของห้องสมุดในเครือข่าย ได้แก่ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อประสานงานความร่วมมือ ซึ่งเป็นตัวแทนจากห้องสมุดต่าง ๆ ในเครือข่าย การร่างและพัฒนานโยบายความร่วมมือ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน การแบ่งปันความรู้ด้านการบริการสารสนเทศ เทคโนโลยี และนวัตกรรม และการพัฒนาฐานข้อมูล หรือเว็บทำเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนรายการทรัพยากรสารสนเทศ โดยกิจกรรมความร่วมมือที่ควรดำเนินการเพื่อการขับเคลื่อนรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย สามารถแบ่งการดำเนินการได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

กิจกรรมในระยะที่ 1 (ภายใน 1 ปีแรก) มุ่งดำเนินกิจกรรมการจัดประชุมผู้บริหารระดับสูงของห้องสมุดและหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยทุกแห่ง เพื่อกำหนดนโยบายความร่วมมือและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างห้องสมุด มีการประชุมอย่างต่อเนื่องและมีวาระเพื่อการพิจารณาพอเป็นสังเขปตามลำดับ ได้แก่

- 1) การเลือกตั้งผู้แทนจากห้องสมุดฯ ตำแหน่งต่าง ๆ
- 2) การออกแบบโครงสร้างการบริหารเครือข่ายอย่างเป็นทางการ
- 3) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกสมัชชาคนพิการแห่งชาติและการเข้าร่วมประชุมใหญ่สามัญเป็นประจำทุกปี
- 4) การสร้างช่องทางการสื่อสารแบบเร่งด่วนในระยะเริ่มแรกผ่านทาง

โปรแกรมเครือข่ายสังคม เช่น แอปพลิเคชันไลน์

กิจกรรมในระยะที่ 2 (ปีที่ 2-3) กิจกรรมในระยะนี้ เป็นการดำเนินการความร่วมมือโดยทีมงานความร่วมมือที่ก่อตั้งขึ้นในระยะที่ 1 เพื่อเริ่มจัดกิจกรรมความร่วมมือระหว่างเครือข่ายห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศเพื่อผู้มีความบกพร่องทางการเห็น โดยมุ่งส่งเสริมการยกระดับคุณภาพการบริการสารสนเทศแก่ผู้ใช้บริการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การใช้และแลกเปลี่ยน

ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน การแบ่งปันความรู้ความชำนาญระหว่างหน่วยงาน โดยมีกิจกรรมการดำเนินงาน ดังนี้

1) การจัดตั้งคณะทำงานทำหน้าที่ประสานงานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายทั้งสามกลุ่ม คือ 1) เครือข่ายศูนย์บริการนักศึกษาพิการ 2) เครือข่ายศูนย์เทคโนโลยีโรงเรียนสอนคนตาบอด และ 3) เครือข่ายห้องสมุดในมูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น เพื่อแบ่งความรับผิดชอบและภาระงานอย่างเหมาะสม ยึดมั่นในข้อตกลงการทำงานร่วมกัน มีระเบียบ กฎเกณฑ์ และนโยบายที่กำหนดขึ้นเฉพาะ ในข้อนี้ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของห้องสมุดอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้บริการสารสนเทศและเอื้ออำนวยไปสู่ความสำเร็จ

2) แหล่งงบประมาณ (Budgetary resources) นอกเหนือจากงบประมาณที่ห้องสมุดฯ แต่ละแห่งได้รับและจัดสรรเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับความร่วมมือแล้ว เครือข่ายความร่วมมือควรแสวงหาการสนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อการดำเนินงานด้านความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงานด้านความร่วมมือ

3) การทำข้อตกลงในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน (Agreed collection description)

4) การฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงาน (Staff training) ให้มีทักษะ ความรู้ ความสามารถในการประเมินค่า การพัฒนา และการบริหารทรัพยากรสารสนเทศ

กิจกรรมในระยะที่ 3 (ปีที่ 4-5) กิจกรรมความร่วมมือในระยะนี้มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศแก่บุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น เช่น กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนในด้านงบประมาณการดำเนินงานความร่วมมือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้บกพร่องทางการเห็น และกรมทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อให้ความรู้และการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดัดแปลงและแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศเพื่อให้บริการผู้บกพร่องทางการเห็นโดยไม่กระทบสิทธิอันชอบธรรมของเจ้าของผลงาน กิจกรรมการดำเนินงานในขั้นตอนนี้มีดังนี้

1) การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงศึกษาธิการ กรมทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ และเพื่อการสร้างความร่วมมือในการกำหนดแผนงาน/โครงการ ในระดับชาติและนานาชาติร่วมกัน

2) การพัฒนาฐานข้อมูลหรือเว็บไซต์เพื่อใช้ในการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน การดำเนินงานต้องอยู่บนพื้นฐานของมาตรฐานเดียวกันและเป็นมาตรฐานในระดับสากล เช่น มาตรฐานการลงรายการหนังสือเสียงระบบเดซี ซึ่งจะอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ

1.6 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง หน่วยงานอื่น ๆ ที่มีบทบาทและศักยภาพในการให้การสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานด้านความร่วมมือของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับบุคคลที่

มีความบกพร่องทางการเห็นในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษา การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสารสนเทศอย่างถูกกฎหมาย การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการทางการเห็น ตัวอย่างของหน่วยงานเหล่านี้ เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงศึกษาธิการ กรมทรัพย์สินทางปัญญา สำนักพิมพ์ผู้ผลิตหนังสือเสียง เป็นต้น

ผลจากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย พบว่า ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเห็นชอบกับรูปแบบดังกล่าว และ เห็นว่าควรใช้วิธีการลงนามเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดทุกกลุ่มความชำนาญ และควรมีคณะทำงานเพื่อประสานงานความร่วมมือซึ่งเป็นตัวแทนจากห้องสมุดต่าง ๆ เพื่อให้ห้องสมุดในเครือข่ายสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การพัฒนาเครื่องมือหรือนวัตกรรมเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น ความรู้เกี่ยวกับการบริการเผยแพร่สารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นผ่านความร่วมมือได้โดยสะดวก

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย เรื่องรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ

รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้นนี้มีลักษณะเป็นรูปแบบเครือข่ายผสมผสาน (Composited Network) คือ ห้องสมุดที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน หรือมีพันธกิจใกล้เคียงกันจับกลุ่มเป็นเครือข่ายด้วยกันตามความชำนาญ ได้แก่ กลุ่มศูนย์บริการนักศึกษาพิการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตสื่อสารสนเทศที่มีเนื้อหาในระดับอุดมศึกษาและให้บริการผู้สนับสนุนด้านการศึกษาแก่นักศึกษาผู้มีความบกพร่องทางการเห็น กลุ่มศูนย์เทคโนโลยีโรงเรียนสอนคนตาบอด มุ่งเน้นการผลิตวัสดุการศึกษาและการบริการผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อสนับสนุนการศึกษาในระดับขั้นพื้นฐาน และกลุ่มห้องสมุดในมูลนิธิต่าง ๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั่วไป จากนั้น จึงมีห้องสมุดฯ ที่มีความพร้อม หรือ มีทีมงานเฉพาะเป็นศูนย์กลางทำหน้าที่เชื่อมโยงติดต่อสื่อสารและใช้ทรัพยากรสารสนเทศระหว่างห้องสมุดฯ ในแต่ละกลุ่ม ขณะเดียวกันศูนย์กลางของแต่ละกลุ่มก็ติดต่อสื่อสารและใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกันได้ด้วย

นอกจากนี้ รูปแบบเครือข่ายของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยที่นำเสนอนี้เป็นรูปแบบการพัฒนาความร่วมมือที่ผลักดันจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (Bottom-up approach) รูปแบบความร่วมมือในลักษณะนี้จะประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากสมาชิกในเครือข่ายความร่วมมือเป็นอย่างมาก (Giordano, 2002) ซึ่งการสร้างใจในหมู่สมาชิกและความเชื่อมั่นในเครือข่ายด้วยการสร้างความรู้จักผ่านช่องทางสื่อสารที่สะดวกจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการริเริ่มและพัฒนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศ

รูปแบบความร่วมมือที่นำเสนอนี้ การเริ่มต้นความร่วมมือจะเริ่มจากกลุ่มห้องสมุดที่มีความร่วมมือกันอยู่แล้วอย่างไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีต้นสังกัดเดียวกัน หรือเป็นหน่วยงานที่มีพันธกิจการดำเนินงานใกล้เคียงกัน เช่น กลุ่มโรงเรียนสอนคนตาบอด หรือ กลุ่มศูนย์บริการนักศึกษาพิการในมหาวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Giordano (2002) ซึ่งศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของภาคีความร่วมมือของห้องสมุดในทวีปยุโรปที่พบว่าความร่วมมือของห้องสมุดในทวีปยุโรปที่เริ่มจากกลุ่มห้องสมุดที่มีความร่วมมืออยู่แล้วในเบื้องต้น หรือ อยู่ในเครือข่ายการทำงานเดียวกันมีแนวโน้มที่ความร่วมมือนั้นจะประสบความสำเร็จ (Giordano, 2002) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะห้องสมุดที่มีความร่วมมืออยู่แล้วนั้น บรรณารักษ์หรือผู้ปฏิบัติงานของหน่วยเหล่านั้นจะมีการรู้จักกันมาแล้ว จึงทำให้การติดต่อประสานงานเพื่อความร่วมมือ หรือการทำงานร่วมกันอาจไม่ใช่เรื่องที่ยากเกินไป รวมถึง หากมีลักษณะงานที่ใกล้เคียงกันหรือเหมือนกัน ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานเหล่านั้นมีความเข้าใจงานและเล็งเห็นถึงประโยชน์ของความร่วมมือ เช่น การแลกเปลี่ยนและแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน ทำให้หน่วยงานแต่ละแห่งสามารถแบ่งรายชื้อทรัพยากรสารสนเทศเพื่อช่วยกันผลิตทรัพยากรสารสนเทศ ลดความซ้ำซ้อนในการผลิตทรัพยากรสารสนเทศ ช่วยประหยัดเวลาในการปฏิบัติงานของบุคลากรได้ ซึ่งทำให้บุคลากรในหน่วยงานมีการรับรู้ถึงประโยชน์และมีความรู้สึกในเชิงบวกต่อการดำเนินงานความร่วมมือ สิ่งนี้จะส่งผลให้เครือข่ายสามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่นและมีความยั่งยืน

เครือข่ายรูปแบบผสมผสานนั้น เป็นลักษณะที่ห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศในหลายประเทศใช้ในการดำเนินงานด้านความร่วมมือ ซึ่งจะมีการลงนามความร่วมมืออย่างเป็นทางการเพื่อส่งเสริมดำเนินงานในการผลิตสื่อสารสนเทศร่วมกัน และ การบริการและแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน เช่น เครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดฯ ในประเทศสหรัฐอเมริกา หรือ ความร่วมมือระหว่างองค์กรคนตาบอดแห่งราชอาณาจักรสเปนและสำนักงานเพื่อคนพิการในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ภายในประเทศสเปน หรือ ห้องสมุดเบอร์ลิ่งประเทศญี่ปุ่น ที่ร่วมมือกับทีมวิจัยบริษัทไอบีเอ็มในโตเกียว และ กลุ่มอาสาสมัครทั่วประเทศญี่ปุ่น เพื่อพัฒนาซอฟต์แวร์ประมวลผลคำอักษรเบรลล์ บริการเข้าถึงหนังสือเบรลล์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และ การสร้างฐานข้อมูลบรรณานุกรมหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียงดิจิทัลที่ใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่น เป็นต้น

2. กิจกรรมความร่วมมือ

กิจกรรมความร่วมมือในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยนั้น ประกอบด้วยกิจกรรมเพื่อริเริ่มความร่วมมือ และ กิจกรรมความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศที่อยู่ในเครือข่ายความร่วมมือ โดยกิจกรรมริเริ่มความร่วมมือเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความรู้จักและร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานความร่วมมือระหว่างสมาชิกในเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Clement (2008) ที่พบว่าทักษะที่สำคัญต่อการดำเนินงานภาคีความร่วมมือของห้องสมุด คือ การสร้างความรู้จักคุ้นเคยในหมู่สมาชิก จนก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในเครือข่ายก่อนที่จะดำเนินการกิจกรรมความร่วมมืออื่น ๆ

ด้านกิจกรรมความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศเพื่อผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในเครือข่ายความร่วมมือนั้น กิจกรรมสำคัญที่จำเป็นต้องดำเนินในระยะแรก คือ การตั้งคณะทำงานส่วนกลางเพื่อบริหารจัดการการดำเนินงานความร่วมมือระหว่างสมาชิกและการกำหนดนโยบายความร่วมมืออย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจาก การมีคณะทำงานที่มีโครงสร้างการดำเนินงานที่ชัดเจนและนโยบายอย่างเป็นทางการจะทำให้การดำเนินงานความร่วมมือสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายผ่านตัวแทนของหน่วยงานที่เข้าร่วมเป็นคณะทำงานส่วนกลาง (Clement, 2008)

3. การสร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ความยั่งยืนของเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นจำเป็นต้องอาศัยงบประมาณที่ต่อเนื่องและข้อกฎหมายที่ส่งเสริมให้การแบ่งปันและใช้ทรัพยากรสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นร่วมกันระหว่างสมาชิกสามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและหลักปฏิบัติสากล (Giordano, 2002) ดังนั้นเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการนำรูปแบบเครือข่ายของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยนี้ไปใช้งาน ผู้ดำเนินงานจำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้มีความบกพร่องทางการเห็น ตัวอย่าง ของหน่วยงานภายนอกที่เป็นกลุ่มหน่วยงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยนี้จะเกิดขึ้นได้นั้น นอกจากการสื่อสารในระดับสมาชิกห้องสมุดแล้ว การพัฒนาความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายสมาชิกในระยะแรกจำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางที่มีความพร้อม หรือมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานด้านบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็น เป็นผู้ริเริ่มหรือเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมเพื่อจัดตั้งเครือข่ายและรวบรวมสมาชิกเพื่อจัดตั้งคณะทำงานในช่วงเริ่มต้นความร่วมมือ

2. เพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่การดำเนินงานความร่วมมือในด้านงบประมาณ เครือข่ายความร่วมมือต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภายนอกที่มีความรับผิดชอบต่อการส่งเสริมศักยภาพของของผู้มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการขับเคลื่อนและดำเนินงานกิจกรรมความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

3. ในกรณีไม่มีหน่วยงานกลางเข้ามาเป็นผู้ประสานงาน การนำรูปแบบนี้ไปใช้เพื่อสร้างเครือข่ายต้นแบบความร่วมมือ หรือทดลองใช้งานนั้น อาจเริ่มจากห้องสมุดหรือหน่วยงานบริการสารสนเทศที่มีต้นสังกัดเดียวกัน เช่น โรงเรียนสอนคนตาบอด เพื่อให้การกำหนดนโยบายและกิจกรรมความร่วมมือสามารถดำเนินการได้โดยสะดวก เนื่องจากเป็นหน่วยงานในสังกัดเดียวกัน และมีผู้ใช้บริการเป็นกลุ่มเดียวกัน แล้วจึงขยายความร่วมมือไปยังหน่วยงานภายนอกต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อยอดจากเรื่องรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและหน่วยงานบริการสารสนเทศสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อลงภาคปฏิบัติ สร้างเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม
2. การวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้มีความบกพร่องทางการเห็นต่อบริการต่าง ๆ ที่เครือข่ายความร่วมมือให้บริการ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมการวิจัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รายการอ้างอิง

- Brazier, H. and Owen, D. (2007). The roles and activities of the IFLA libraries for the blind section. **Library Trends**, 55(4), 864-878.
- Clement, S. (2008). Skills for effective participation in consortia: Preparing for collaborating and collaboration. **Collection management**, 32(1-2), 191-204.
- DAISY Consortium. (2024). **Barriers to accessible reading in developing countries**. Retrieved from <https://daisy.org/news-events/articles/barriers-to-accessible-reading-in-developing-countries/>
- Department of Empowerment of Person with Disabilities. (2024). **Situation of people with disabilities in Thailand in August 2024**. Retrieved from <https://www.dep.go.th/images/uploads/files/31082567.pdf> [In Thai]
- Giordano, T. (2002). Library consortium models in Europe: A comparative analysis. **Alexandria**, 14(1), 41-52.
- Gorman, G.E. and Cullen, R. (2000). Models and opportunities for library co-operation in the Asian region. **Library Management**, 21(7), 373-384.
- Kawai, Y. (2017). The guidelines of an education support model for visually impaired Japanese-major students in a higher education institute. **Ganesha Journal**, 13(1), 43–57. [In Thai]
- Kolousek, J.E. (2021). **A survey of services to visually impaired people in UK public libraries**. (Master's thesis). Loughborough University, United Kingdom.
- Library of Congress. (2000). Bibliography for the blind: Union catalog adds 38,000 records of British materials. **Library of Congress Information Bulletin**, 59(2). Retrieved from <https://www.loc.gov/loc/lcib/0002/blind.html>

- Library of Congress. (2024) **NLS: Who we are**. Retrieved from <https://www.loc.gov/nls/who-we-are/>
- Moghaddam, G.G. and Talawar, V.G. (2009). Library consortia in developing countries: An overview. **Program: electronic library and information systems**, 43(1), 94-104
- Pal, J.K. and Das, P.K. (2007). **Progress through partnerships: Consortia based E-resource subscription initiatives in India**. Retrieved from <https://digitalcommons.isical.ac.in/conf-articles/365/>
- RNIB. (2024). **RNIB: About us**. Retrieved from <https://www.rnib.org.uk/about-us/>
- Sriwong, J., Harncharnchai, A., and Asvapoositkul, P. (2022). Investigation of the current situation and problems of libraries and information service institutions for visually impaired person in Thailand. **TLA Bulletin**, 66(1), 70–86.
- Tripathi, A. and Lal, J. (2016). **Library consortia: Practical guide for library managers**. Kidlington: Elsevier.
- Wijit, S. (2010). **The operations of libraries for visually impaired people: Four case studies**. (Master's thesis). Srinakharinwirot University, Thailand. [In Thai]